DE
MARMOREO SARCOPHAGO
EUGUBINO

ARCANA BACCHI MYSTERIA EXPRIMENTE

IN VESTIBULO MONASTERII SPLENDIDISSIMAE CONGREGATIONIS
OLIVETANORUM ADSERVATO

EPISTOLA

JOH. BAPTISTAE PASSERII NOB. EUGUBINI

AD REVERENDISSIMUM ET RELIGIOSISSIMUM PATREM

DOMN. M. ANTONIUM CHIOCCIUM

EIUSDEM MONASTERII ABBATEM MERITISSIMUM.

BIBLIOTECA NAZIONALE DI NAPOLI

ROMAE CIƆIƆCCLXXIIII.
TYPIS ZEMPELIANIS PROPE MONTEM JORDANUM

PUBLICA AUCTORITATE.

Digitized by Google

Digitized by Google

SYNOPSIS ARTICULORUM.

I. Occaſio ſcribendi ex monitu ſapientiſſimi Cardinalis Johannis Franciſci Stuppanii olim Metaurenſis Provinciae Legati.

II. Sarcophagi Eugubini ſculptura per partes deſcribitur.

III. Bacchi cultores, & ejus ſacris initiati, veluti Dii reputabantur, & peccatorum omnium expertes, illorumque imagines Bacchum ipſum ſymbolice repraeſentabant.

IV. Expenditur Mythologia, per quam quatuor anni tempora ad Bacchum referebantur etiam ex diſciplina Etruſcorum.

V. Producitur conjectura de imaginibus duorum adoleſcentum, qui in media fronte hujus urnae clypeum extollunt cum imagine defuncti, quod nempe Orientem, & Occidentem, ſive Luciferum, & Heſperum ſignificent, Heroum animas in caelum elevabant. Imagines enim virorum inluſtrium in clypeis caelabantur.

VI. Explicantur parerga ſingula hujus marmoris, nempe Satyriſci, lepores, hinnuli, Oceanus, Tellus, & gryphi.

VII. Fata hujus Urnae recenſentur.

I M P R I M A T U R,

Si videbitur Reverendiſſimo Patri Magiſtro Sacri Palatii Apoſtolici.

F. A. Epiſcopus Montis Alti, ac Viceſgerens.

I M P R I M A T U R,

Fr. Thomas Auguſtinus Ricchinius Ordinis Praedicatorum Sacri Palatii Apoſtolici Magiſter.

Digitized by Google

DE MARMOREO SARCOPHAGO
E U G U B I N O
I.

QUM in hoc tertio Picturarum Etruſcorum Volumine multa de occultis Bacchi myſteriis non vulgaria tractare contigerit, ſubiit animo aliquid depromere e penu Antiquitatum Eugubii, Majorum meorum dilectiſſimae Patriae, quam ſi humanae viciſſitudines alteram mihi conſtituerint, dulcis tamen aviti ſoli recordatio, & pueritiae ibi ſuaviter actae inter ſtudia, dein & ornamenta publice in me conlata abſentiae diuturnae detrimenta augmento amoris repararunt, ut aliquando dilectio abierit in deſiderium. Cum igitur a primis uſque annis in admirandas antiquitatis reliquias toto ſpiritu ferrer, quae iſthic & multae, & ſplendidiſſimae ſunt, ſaepius contemplabar in Xyſtis magnifici Monaſterii Sancti Petri, cui, ABBAS REVERENDISSIME, iure merito praees, ingentem illum marmoreum Sarcophagum miro artificio figuratum. Hunc deinde mihi ſaepe laudabat hoſpes aliquando tuus, ac nullius rei eruditae ignarus Johannes Franciſcus Cardinalis Stuppanius tunc Metaurenſis Provinciae Legatus, cui a cognitionibus aderam, omnigenam ejus doctrinam ſemper ſuſpiciens. Nec laudabat modo, ſed praeſenti adhuc, vividaque memo-

ria

ria illum mihi deſcribebat, minime diſſimulans judicium ſuum argumento ſimilium, quos Romae obſervaverat, quod nempe occulta in illo Bacchi myſteria continerentur, cupiens & ipſum quoque aliquando evulgari. Inſudabam tunc fortaſſe ſub ejus auſpicio, quod mihi ſemper in ſtudiis fauſtiſſimum expertus ſum, in ordinandis, atque exponendis Etruſcorum Picturis, inter quas multas ſelegeram, quae ad Bacchi obſcuriſſima ſacra pertinebant, ſubiitque deſiderium, ut hujus marmoris ſchema ob oculos haberem, ut ſi quando ſtudio tunc meo ſuppetias ferret, operi inſertum publicae luci donarem. Res e voto ſucceſſit; beneficio enim tuo, ABBAS MERITISSIME, non tantum lineamenta papyro excepta, ſed aeneae tabulae inciſa ultro recepi, ac continuo cognovi judicium, quod de hoc Anaglypho protulerat ſapientiſſimus Purpuratus, punctum adtigiſſe, quidquid aliter ſenſerint hi, qui cetera ſimilia huic noſtro marmora jam dudum typis evulgarunt.

II.

Contemplatus igitur hujus ſculpturae imaginem vidi hiſtoriam totam ad arcana Bacchi myſteria pertinere, non equidem ad ea furialia, & incompoſita, quae ut plurimum in Sarcophagis conſpiciuntur, ſed quae Philoſophi, ac Mythologi ad altiora contendentes mente conceperant. In media fronte, ubi in vulgaribus Bacchi ſtolati imago conſpicitur, ut apud Montfauconium *Antiquit. explicat.* Tom.I. Tab. CLIII., & apud Bellorium inter *Admiranda Urbis Romae* Tab. LXXIX., in noſtro hoc marmore vicem ejuſdem Numinis ſupplet imago defuncti, pectore tenus expreſſa in clypeo, ſeu diſco, toga amicti, & volumen dextera oſtentantis, in ſignum ſplendidioris alicujus officii cum poteſtate, ut in alio antecedenti apud Bellorium Tabula LXXVIII. In aliis ſimilibus ſculpturis, quas Romae videram, togatus iſte non volumen, ſed mappam in globum conlectam retinet, qua ſupremi vrbium Magiſtratus, cum ſpectaculis praeſiderent, miſſum dabant, eaque in arenam e podio jacta, decurſiones excitabantur, de qua Martialis Lib. XII. 29:

Cretatam Praetor vellet cum mittere mappam.

Gemini Satyriſci ſurgentes e parvo lacu, in quo uvas calcant, diſcum humeris ſuſtinent. In priore Diſſertatione jam declaravimus, Satyriſcos fuiſſe adoleſcentes, qui prima tantum initia in Orgiis Bacchi re-

receipiſſent, quibus propterea viliora, & magis laborioſa in ſacris Bacchi miniſteria committebantur. Terni hinc inde adoleſcentes cirrati, coronati, & chlamydula adoperti, more Deorum, quibus id indumentum tribui ſolebat, proprie peplum vocatum, omneſque aligeri frontem urnae occupant. Quatuor extremi totidem anni tempora, quae ſub poteſtate Bacchi cenſebantur, repraeſentant. Graeci Horas vocabant, & feminea ſpecie exprimebant. Alii duo, qui clypeum ſuſtinent, obſcurioris ſignificationis ſunt, de quibus infra judicium noſtrum proferemus. Inter eorum pedes gemini lepuſculi, ſive cuniculi poma depaſcunt.

A parte orientali, quae nobis intuentibus dextera eſt, adoleſcens calathum cum herbis adtollit, & ſiniſtra manu clypeum ſuſtinet. Qui vero illi reſpondet a latere ſiniſtro, ciſtam adtollit cum floribus. Ex quatuor extremis ultimus in angulo occidentali cucullatus cum calatho nucibus referto, Hiems eſt, & manu dextera pendentes anſeres ſuſtinet. Ei ſuccedit alter ſpicis coronatus cum ciſtula ſimilibus ſpicis referta, recurvam falcem laeva manu adtollens, & Aeſtatem ſignificat. Autumnus in angulo orientali effert caniſtrum cum pomis. Proxime Ver oſtentat flores ſuos. Ex his quatuor Ver, & Aeſtas adminiſtros, & adjutores habent Geniolos ſuos; humi vero ſub pedibus Hiemis, & Aeſtatis jacet Dea ſeminuda, nempe Tellus; inter crura vero Autumni, & Veris reclinatus conſpicitur Oceanus, qui ex urna aquam fundit. Ad pedes Aeſtatis, & Veris gemini hinnuli famelici caput adtollunt, eſcam adpetentes. Hinc conligimus, quatuor haec anni tempora ſemper eodem ordine in ſimilibus marmoribus, praeſertim Bellorianis, quae ſupra indicavimus, fuiſſe diſpoſita.

III.

CUm plurima, ut diximus, hujus argumenti marmora, in quibus quatuor anni tempora ſculpta ſunt, Bacchi imaginem in media fronte contineant, alia vero, ut noſter praeſens, defuncti hominis protomen, inquirendum nunc eſt, quae relatio, aut adfinitas conſtituta fuerit ab antiquis inter Bacchum, & hominem jam defunctum. Saepe innuimus Bacchi myſteria maximam apud vulgus auctoritatem ſibi uſurpaſſe, quod ab omni labe animas purgare crederentur, illaſque ad aeternam poſt mortem beatitudinem elevare. Cicero de Legibus

bus Lib. II. cap. 14: *Nihil melius illis myſteriis, quibus ex agreſti, immanique vita exculti ad humanitatem, & mitigati ſumus; initiaque, ut appellantur, ita revera principia vitae cognovimus, neque ſolum cum laetitia vivendi rationem accepimus, & etiam cum ſpe meliore moriendi.* Hanc doctrinam paſſim obtrudit Ariſtides in Eleuſiniis, Apulejus Metamor. XI., Laertius in Diogene Cynico, ceterique omnes, qui id argumentum adtigerunt. Hinc error inolevit, ſymbola quaedam Orgiorum frequentiſſime in ſepulcris inſculpta conſpici, ut animae defunctorum hoc veluti vadimonio liberae ad piorum ſedes tranſmitterentur. Id praecipue praeſtare putabatur imago Bacchi, dum in ſepulcro inſculpta cerneretur. Cur vero loco Bacchi imago defuncti inſculpta ſit, breviter expediam. Putabant veteres, eos, qui Bacchicis initiati eſſent, & praeſertim Sacerdotes, veluti plenos Numine, in illius vicem ſuccedere, & tamquam Numen venerari, unde Horatius Lib. III. Ode 25:

Quo me, Bacche, rapis tui
Plenum?

& Euripides in Bacchis 298:

. . . . καὶ γὰρ βακχεύσιμον,
Καὶ τὸ μανιῶδες, μαντικὴν πολλὴν ἔχει.
Ὅταν γὰρ ὁ θεὸς εἰς τὸ σῶμ᾽ ἔλθῃ πολὺς,
Λέγειν τὸ μέλλον τοὺς μεμηνότας ποιεῖ.

. . . . *nam Bacchatio,*
Et furor vaticinandi vim habet,
Quando Deus in corpus venit multus
Dicere futura inſanos facit.

Et Arnobius adverſus Gentes Lib. V: *Bacchanalia etiam praetermittemus. . . . . . . atque ut vos plenos Dei numine, & majeſtate doceatis, caprorum reclamantium viſcera cruentatis oribus diſſipatis.*

Adde rurſum, quod hi, qui Bacchi teſſeram adcepiſſent, impeccabiles eſſe putabantur; quidquid enim, licet obſceniſſimum foret, atque exſecrandum, non ſibi, veluti ſi mortuus eſſet, imputabatur, ſed Deo, qui in ipſo viveret, atque operaretur. Ita Jamblicus de Myſteriis pag. mihi 58: *Inſpiratus vacat ab actione propria, quia Deum habet pro anima.* Cum itaque initiati ad Orgia Bacchi, qualem fuiſſe non dubito illum, qui ſibi id ſepulcrum paraverat, inſpirati cenſerentur, veluti impeccabiles, inſtar Deorum, reputabantur. Hac de cauſſa Bacchi Sacerdotes, ac Sacerdotriae in tota hac ſerie Pictura-

rarum univerſa Bacchi inſignia, & ſymbola ſibi adtribuunt, formamque, & habitum Dei ſibi uſurpant, immo etiam honores. Aliud profero hujus diſciplinae teſtimonium ex citato marmore Belloriano Tabula LXXVIII., cui adprime reſpondet id noſtrum praeſens; nam in clypeo, ubi ſculptae ſunt imagines viri, & uxoris, addita ſunt parerga, quae illorum divinitatem maniſeſtiſſime oſtendunt, nempe duodecim ſigna Zodiaci, quae mortuo cujuſvis eximiae dignitatis minime convenirent, niſi ejus temporis opinio illis divitatem tribuiſſet, aenigmatice indicando, eos caeli dominio potiri, qualis propemodum Bacchus putabatur, ut conligitur ex Macrobio Saturnal. I. cap. 21.

Alterum manifeſtiſſimum argumentum deſumitur ex Inſcriptione Gruteriana pag. 804. num. 5. Sarſinae, in qua ſculpta cernuntur eadem ſimulacra quatuor anni temporum cum hoc lemmate, quod etiam legitur apud Philippum Antoninium in Antiquitatibus Sarſinatibus Part. I. Cap. V., unde nos ipſum exſcribimus:

D. · M
MARCANAE
C. F. VERAE
T. CAESIVS
LYSIMACHVS
CONIVGI . SANCTISSIMAE
ET . SIBI . VIVOS . POSVIT
VER . TIBI . CONTRIBVAT . SVA . MVNERA
FLOREA . GRATA . ET . TIBI . GRATA
COMIS . NVTET . AESTIVA . VOLVPTAS
REDDAT . ET . AVTVMNVS . BACCHI
TIBI . MVNERA . SEMPER . AC . LEVE
HIBERNI . TEMPVS . TELLVRE . DICETVR

Cum igitur haec totius anni dona, ac deliciae in Bacchi poteſtate cenſerentur, atque ipſi potiſſime convenientia, nullo jure adtribui poterant MARCANAE VERAE, niſi & ipſa choro Bacchico addicta ita hujus Numinis divinitatem participaret, ut & ipſi ejuſdem Numinis adtributa concederentur.

Nil igitur mirum, quod in no-

ſtro hoc marmore imago defuncti locum obtineat ipſius Bacchi, qui in aliis multis expreſſus eſt, ut Bacchum ipſum repraeſentet, nec praetermittam hoc loco conjecturam, quae mihi fortiſſima occurrit ad explicandum arcanum, cur nempe, praetermiſſa imagine Bacchi, quae frontem urnae occupare ſolebat, ejus loco protome defuncti ſubſtitui conſueverit. Sed ſciendum eſt, id argumentum in marmoribus ſepulcralibus antiquiſſimum & Romae, & per Italiam fuiſſe, ac diu placuiſſe. Plurima vero hujus notae redolent elegantiam florentis Imperii, cum ſuperſtitio liberius graſſaretur, alia vero produnt artem jam declinantem, cum ſuperſtitio, undequaque vexata ab Eccleſiae Patribus, remiſſius procedebat, non obſtante factione Symmachorum, & Nicomachorum. Quapropter deteſtandus iſte cultus, veritus multitudinem Chriſtianorum, magis caute, & remiſſius proceſſit in operibus, quae publice venalia exponebantur, ut proinde impia haec myſteria inter arcani tenebras ſeſe receperint, nec amplius Bacchum libere oſtentaverint, ſed illum per aenigmata ſubindicare coacti ſunt Gentiles, qui adhuc mordicus Deorum cultui adhaeſerunt.

VI.

His igitur praemiſſis, inquirendum ſupereſt, qua ratione tota hujus marmoris hiſtoria, & parerga ad Bacchum pertineant. Dixi in praecedenti Diſſertatione, Etruſcos vix Bacchum aliquando excepiſſe, cum nil niſi vitem eſſe putarent, vinum vero niſi donum providentiae totius Orbis moderatricis. Haec apud ſapientes, qui Deum unicum agnoverunt, opinio fuit. Aſt Mythologi, ac Philoſophi omnium potentiſſimi, qui ad cauſſas naturales omnia referebant ſub ſpecie majoris doctrinae, a quorum ſpeculationibus Poetarum fabulae natae ſunt, omnia perverterunt. Hinc Orpheus multo Baccho inſpiratus illum ſupra ſidera, & ſupra Deos omnes evexit, adpellavitque πρωτογόνον *primogenitum*, παντοδυνάσταν *omnipotentem*, ἑλασσόμενον περὶ πάντα *volutum circa omnia*, πυρισπόρον *ignem ſeminantem*, *ac* τριφυῆ *triplicem*, quo epithetorum adparatu illum nobis objecit ſub ſpecie animae univerſalis mundum, & res humanas temperantis, ut multum Baccho detraxiſſe videantur, qui moderatiores Bacchum ad Solem retulerunt, quos inter ingenioſiſſimus ſomniator Macrobius. Eamdem ſenten-

Digitized by Google

tentiam ſequutus eſt Virgilius Georgic. I. in princ. his verbis:

. . . . *vos o clariſſima mundi*
Lumina, labentem Caelo quae ducitis annum,
Liber, & alma Ceres . . . . .

Hanc vero ſententiam ab Orpheo deductam, nempe *ἑλασσόμενον περὶ πάντα volutum circa omnia*, clarius explicat Gyraldius *Syntag. Deor. VIII.*, *quod circa annum volvatur*; toti enim anno dominatur, ac propterea quatuor illis ſpatiis, in quae annus dividitur. Id in cauſſa fuit, cur imagines quatuor anni tempeſtatum adtribuantur Baccho, ſub magnifica illa ſpecie rectoris Orbis terrarum contemplato.

Adcedit teſtimonium Gemmae antiquae apud Montfauconium praefato Tomo I. Tab. CXLIII., in qua idem Bacchus inter Maenades tripudiantes cernitur inſidens globo caeleſti ſtellis referto, clavum navis gubernans, veluti rector Orbis, & anni. Hanc vero analogiam inter quatuor anni tempora, & Bacchum enygmatice explicabant veteres per totidem aetates, ſub quarum adſpectu illum repraeſentabant. Audiamus laudati Macrobii teſtimonium loc. cit. cap. 18: *Item Liberi Patris ſimulacra partim puerili aetate, partim juvenili fingunt, praeterea barbata ſpecie, ſenili quoque.... Hae autem aetatum diverſitates ad Solem referuntur, ut parvulus videatur hiemali ſolſtitio.... Exinde autem procedentibus augmentis, aequinoctio vernali ſimiliter, atque adoleſcentis adipiſcitur vires, figuraque juvenis ornatur. Poſtea ejus aetat ſtatuitur pleniſſima effigie barbae ſolſtitio aeſtivo, quo tempore ſummum ſui conſequitur augmentum. Exinde per diminutiones veluti ſeneſcenti quarta forma Deus figuratur.* Quatuor vero anni tempora a Latinis ſub ſpecie adoleſcentum expreſſa, veluti portiones, ut ita dicam, magnae hujus Divinitatis, cultum aliquem ſingillatim obtinuerunt; nam apud Virgilium Aeneid. III. 120. ſacrificium hiemi exhibitum legimus:

Sic fatus meritos aris mactavit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo,
Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

Nec minimum dubito, pari honore decorata fuiſſe cetera hominibus feliciora anni tempora, quo hibernum teterrimum. Graeci vero magis communiter ea ſub ſpecie puellarum deſcripſerunt, Horas vocantes, & caeli cuſtodes, & janitrices, ut apud Homerum Iliad. E., a qua tamen ſententia non abhorruerunt

Latini. Macrobius loc. cit. cap. 21: *Et quatuor tempora, quibus annuus orbis impletur, horae vocantur*. Nec longe abierunt Tuſci, qui eaſdem Horas introducere conſueverunt in nuptiis, veluti pediſſequas Bacchi Dei conjugalis, ut expoſuimus in notis Volum. primi pag. 3., 5., & alibi. Hinc agnoſcimus, totam hanc doctrinam ab Etruſcis profectam fuiſſe ad Romanos, ut ceterae fere omnes, qua arcanae, & melioris notae, qua populares, & vanae, quae pro humana conditione ſemper latius patuerunt.

V.

EXpendi primarium hujus marmoris argumentum, nempe quatuor anni partes Baccho adtributas, veluti totius anni arbitro, ac dominatori. Superſunt nunc parerga, quorum praecipuum, & difficilius conſtituunt duo illi medii adoleſcentes, qui diſcum ſuſtinent eodem vultu, & ornatu expreſſi, quo ceteri quatuor in angulis figurati; nam & iſti calathum ſuſtinent, unus cum floribus, alter cum herbis. Ambiguum adpellavi, nam ſymbola, quibus geminae imagines refertae ſunt, nil certi ſuggerunt, nec in ceteris marmoribus, quod viderim, recurrunt. Ad Bacchum certe pertinent, qui duplicis portae Orientalis, & Occidentalis arbiter, & dominus putabatur. Macrobius loc. cit. cap. 18: *In ſacris enim haec religioſi arcani obſervatio tenetur, ut cum Sol in ſupero, hoc eſt in diurno hemiſphaerio eſt, Apollo vocitetur, cum in infero, ideſt nocturno, Dionyſius, qui eſt Liber Pater*. Et re vera etiam in hoc diſciplinam Etruſcorum adſequimur; nam in tota hac Picturarum ſerie illum modo juvenem, quandoque & ſenem intuemur. Hanc quoque differentiam notavit Fornutus de Nat. Deorum: *Ad haec fingitur* (Bacchus) *& juvenis, & ſenex eſſe, ideo quod omni aetati quadret*. Mythicorum vero ratio ſublimiora inquirens ea fuit, quod duo iſtae aetates principium, & finem denotent non ſolum anni, ſed etiam Caeli, hoc eſt Orientem, & Occidentem, ad quos duo hae imagines referri poſſunt. Nec ambigo, quin proprio nomine nuncupari poſſint, hoc eſt Heſperi, & Luciferi, qui veluti Bacchi ſymbola illum commode repraeſentant, qui hinc inde communi ſtudio clypeum cum imagine defuncti in caelum adtollunt, conantibus infra ad hunc finem Satyriſcis, qui ſymbolum orgiorum exhibent, ſignificantes ope Bacchi fortunam hanc defuncto contigiſſe.

Heic

Heic iterum nobis occurrit diſciplina Etruſcorum, qui crediderunt, geminas haſce poteſtates Luciferi, & Heſperi, quae principium, & finem Caeli, nempe univerſum jure ſuo repraeſentabant, animas Heroum ad ſuperos elevare. Hanc illorum doctrinam latius expoſuimus infra in notis ad Tab. CCLXVI. CCLXXIII. CCLXXIV. CCLXXXVIII., & rurſus alibi.

Uſus vero effingendi in clypeo imagines Horum frequentiſſimus fuit apud antiquos. Capitolinus in Antonino Pio cap. 5: *Clypeum Hadriano magnificentiſſimum poſuit*; & Svetonius in Caligula cap. 16: *Quas ob res inter reliquos honores decretus eſt ei clupeus aureus*; & Trebellius Pollio in Claudio cap. 3: *Illi clypeus aureus, vel, ut Grammatici loquuntur, clupeum aureum Senatus totius judicio in Romana Curia collocatum eſt, ut etiam nunc videtur ejus expreſſa thorace vultus*. Quod vero honoris ergo publica auctoritate viris inluſtribus concedi ſolebat, id quiſque privatus poteſtate propria ſibi praeſumebat in ſepulcro. Vidi Romae arcas ſepulcrales non uno in loco equis adaquandis addictas, in quarum frontibus clypei excisi conſpicui erant, exſtante in illis marmore rudi adhuc, & infecto, ad inſculpendam, quam quiſque in eo voluiſſet, imaginem, ad defuncti ſimilitudinem, ſed heredum negligentia praetermiſſam, haud ambiguo teſtimonio, Urnas iſtas marmoreas ceteris ornamentis abſolutas, hoc uno ſuſpenſo, venales proſtaſſe in tabernis Sculptorum, ut quiſque ſibi, aut ſuis, quam magis probaſſet, ſeligeret.

V I.

INter parerga, quae id marmor nobilitant, computantur duo Satyriſci ſaepe memorati, qui ſubjectis humeris diſcum in altum adtollunt e terra, ut defunctus ex communi hominum conditione elevatus virtute orgiorum ab Heſpero, & Lucifero ſuſtollatur in caelum. Hos Bacchi fuiſſe comites individuos, nemo ignorat, qui Bacchica marmora perluſtraverit. Hos Deus iſte in expeditione adverſus Indos milites adhibuit, ingente ex illis acie comparata, ut finxit Nonnus in Dionyſiacis. Inventum fabuloſi hujus monſtri ſemicapri prodiit ex mente illorum, qui univerſum humanum genus omnino brutale, ac ferinum judicabant, niſi ad Bacchi diſciplinam acceſſiſſet; tunc enim ubi prima initia deguſtaſſet, ex aliqua parte humanitatem participabat, donec in hac ſchola verae humanitatis longo uſu profeciſſet

ſet, & ad gradum Faunorum evectus, quidquid in eos brutale ſupererat, excideret, auribus tantum caprinis, & cauda ſuperſtite, reliqua vero parte ſpeciem humanam praeſeferens. Haec fama virtutis plurimos aucupabatur, licentia retinebat, & ſecretum vitia occultabat. Non omnes, ut obiter innuimus, altiora ſecreta participabant, ſed per multas probationes intima ſequebantur, ut e Satyris ad Faunos adſcenderent, ab his vero ad Silenos; tunc enim cum intima myſteria adcepiſſent, beatitudinem ſibi aeternam promittebant.

Inter crura Heſperi, & Luciferi lepores obſervantur, qui pomorum ſtruem depaſcunt. Id ſymbolum protuli ex geminis Lucernis Muſei mei Tom. II. Tab. XVIII., & XIX., ibique in notis oſtendi, id animal ſacrum eſſe Cupidini ex Euſtathio in primum Iliadis Librum, unde eruitur analogia nominis illius cum altero Amoris ſecundum Graecos. Addo nunc Amorum picturam apud Philoſtratum, in qua ſtudioſiſſime ipſi inſidiantur leporibus, ut vivos capiant, Veneri genitrici gratiſſimam hanc victimam oblaturi. Veneri quidem cum Baccho multa intererat adfinitas ad genus humanum ſubvertendum; unde Orpheus in Hymno Licniti vocat eum

. . . . εὔφρονα Βάκχον,
Νυμφῶν ἔρνος ἐραςὸν, εὐςεφάνου τ' Ἀφροδίτης.

. . . . *laetum Bacchum,*
Nympharum ramum optabilem,
& bene coronatae Veneris.

Hinnuli cervorum, qui famelici cibum adpetunt, Bacchica protectione fruuntur; nam maculoſis ſuis pellibus caeli ſtellas adſimilare videbantur; ideoque ex illis parabantur nebrides, ſacratiſſimum geſtamen Bacchi, & comitum ejus. Orpheus in Hymno Trieterici vocat eum νεβριδοςόλον, *e pellibus cervinis ſtolam habentem*; & Euripides apud Ariſtophanem in Ranis verſ. 1240. ſic ait:

Διόνυσος, ὃς θύρσοισι, καὶ νεβρῶν δοραῖς
Καθαπτὸς ἐν πεύκαισι παρνασσὸν κάτα
Πηδᾷ χορεύων.

Dionyſius, qui thyrſis, & hinnulorum pellibus
Indutus in piceis Parnaſſo in
Saltat tripudians;

& idem Euripides in Bacchis verſ. 834. inducit nuncium, jubente Pentheo, adcipere

Θύρσοντε χερὶ, καὶ νεβροῦ ςικτὸν δέρας

Thyrſum manibus, & maculoſam hinnuli pellem;

quia, ut ex Euripide ipſo, & Aeſchy-

ſchylo contendit Macrobius Saturnal. Lib. I. cap. 18., Apollo, ſive Sol, & Bacchus unus, idemque cenſebatur Deus, licet tamen hoc obpugnet Cl. Maffeius in Diſſert. de vocibus NAMA SEBESIO, quae habentur in Anaglypho Mytriaco, ad To. III. Actor. Academ. Etruſcae Cortonenſis num. V. pag. 152., peculiarem Macrobii ſententiam toti antiquitati adverſantem refellens; quod etiam ipſe ſuperius innui.

Potiſſimum denique parergon eſt imago Oceani humi jacentis, & aquas ex urna effundentis, qui etiam cornu divitiae ſuſtinet; Quemadmodum ex alia parte Dea Tellus. Utrique peculiaris Genius adſiſtit, & quodammodo famulatur. Utrumque Numen cum Baccho convenit; nam ſine illorum interventu ſterilis omnino torpeſceret, & ſine nomine apud Proſerpinam non triennia obdormiret, ſed perpertuo ſomno obrueretur. Auxilio igitur Oceani, & Telluris ea protulit beneficia, per quae ſibi grande nomen, & cultum comparavit. Oceanus etenim & Deorum, & rerum omnium pater habitus eſt. Orpheus in ejus Hymno:

Ὠκεανὸν καλέω, πατέρ' ἄφθιτον αἰὲν
ἐόντα,
Ἀθανάτων τε θεῶν γένεσιν θνητῶν, τ' ἀν-
θρώπων.

*Voco Oceanum patrem incorruptum
ſemper exſiſtentem,
Immortalium Deorum originem,
& mortalium hominum;*

& Homerus Iliad. XIV. v. 302:

Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν . . . .

Oceanum Deorum parentem . . . . ,

quem imitatus eſt noſter Maro Georg. IV. 382:

Oceanumque patrem rerum . . . . . .

Nec minor dignitas Telluris, quae juxta Heſiodum Theogon. v. 116. prima ex Chao emerſit:

Ἤτοι μὲν πρώτιςα Χάος γένετ', αὐ-
τὰρ ἔπειτα
Γαῖ εὐρύςερνος, πάντων ἕδος ἀσφα-
λὲς αἰεὶ
Ἀθανάτων· οἳ ἔχουσι κάρη νιφόεντος
Ὀλύμπου.

*Primo quidem omnium Chaos fuit,
ac deinde
Tellus lato pectore praedita, omnium ſedes tuta ſemper
Immortalium, qui tenent juga nivoſi Olympi;*

& Virgilius modo citatus Aeneid. VII. 146:

*. . . . . . . primamque Deorum
Tellurem . . . .*

Hinc videas quantae dignitatis habitus fuerit Bacchus, in cujus monumentis duo potiſſima Numina veluti ſubalterna ſubiiciuntur.

In Urnae lateribus gemini gryphi aream occupant non inani, aut

aut arbitrario additamento. Ratio hujus parergi evidens eſt. Gryphus Soli ſacer erat, ejuſque notiſſimum ſymbolum frequentiſſimum in ſepulcris. Sol enim, uti teſtis oculatus virtutum defuncti, ejus animam in caelum efferre putabatur; itaque in in baſi Columnae Antonini Sol, & Luna animam ejus Principis in caelum euntem comitantur. Videas infra in Tab. CCLXXIII., in qua exponitur pars Apotheoſis Achillis, comitantibus Bacchis, animae in caelum iturae currum a duobus gryphis per aera vectum. Praeterea veluti ſepulcrorum cuſtodes habebantur, ne quiſquam ea laederet, aut quoquo modo violaret, ideoque in lateribus ſarcophagorum inſculpti obſervantur.

VII.

Ultimum ſupereſt, ut fata hùjus Sarcophagi referamus. Hunc ex aliquo antiquo ſepulcro in Agro Eugubino detecto erutum fuiſſe non dubito ea aetate, qua praeſertim a Monachis diligentiſſime omnia vetera monumenta perquirebantur in uſum Eccleſiaſticum convertenda; arae etenim Deorum, & mortuorum ritu Chriſtiano expiatae in altaria Deo vero conſecrabantur, urnae vero ad fores Eccleſiarum ſtatuebantur ad uſum aquae luſtralis, qua fideles ex veteri Chriſtianorum uſu ante ingreſſum in Eccleſiam manus lavabant. Huc ego refero quaedam licet levia hujus marmoris detrimenta, quae aliter evenire non poterant, quam ex diuturna marmoris expoſitione in aperto, ubi temporum, caeli, & aetatis injuriis pateret. Deſuevit tandem uſus iſte ablutionis manuum, & tunc Urnae, quae huic ritui inſervierant, intra Eccleſiam introductae ſunt ad Sanctorum Martyrum, & Confeſſorum corpora cuſtodienda, quae jam ex abditis penetralibus publico cultui exponere fuerat introductum.

Symbola vero gentilitatem referentia, immo & manifeſtiſſimae inſcriptiones ſuperſtitionem redolentes minime obſtare viſae ſunt, quin haec marmora inlaeſa cultui divino dedicarentur, praeviis quibuſdam precibus, quo ab omni labe expurgarentur. Formulam, qua tunc Epiſcopi, & Sacerdotes utebatur, excepit ex veteri Euchologio Eccleſiae Veronenſis Vir doctiſſimus, & mihi, quoad vixit, cariſſimus Scipio Maffejus Marchio, ac publicavit Obſervat. Litter. Tom. I. artic. 2., quaeque tamen cohaeret illi, quae antea innotuerat ex Libro Sacramentorum Grimoldi. Hujuſmodi eſt haec Oratio:

Su-

Super Vaſa reperta in locis antiquis.

Omnipotens aeterne Deus, inſere te officiis noſtris, & haec Vaſcula arte fabricata gentilium ſublimitatis tuae potentia ita mundare digneris, ut, omni immunditia depulſa, ſint tuis fidelibus tempore pacis, & tranquillitatis utenda.

Et alia:

Omnipotens aeterne Deus, qui Vaſcula poſt ſpatia temporum a voragine terrae abſtracta humanis uſibus reddidiſti &c.

Et rurſum in Euchologio Graeco apud Jacobum Goarium pag. 482. editionis ſecundae:

Εὐχὴ ἐπὶ σκευοῦς μιανθέντος.

Χρὴ αὐτὸ πλύνεσθαι· καὶ βαλλομένου ἁγιάσματος ϛαυροειδῶς λέγειν καὶ τὴν εὐχὴν ταύτην.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ μόνος ἅγιος, ἁγίασον τὸ σκεῦος τοῦτο τῇ ἁγιαϛικῇ σου ἐπιφοιτήσει, καὶ καθάρισον αὐτὸ, τοῦ εἶναι εἰς ὑπηρεσίαν τῶν δούλων σου ἀμίαντον. καὶ δὸς ἡμῖν πάντοτε ἐν ἁγιωσύνῃ προσεύχεσθαι ταῖς ἁγίαις σου ἐκκλησίαις· ὅπως ὑπὸ σοῦ πάντοτε φιλαττόμενοι, δόξαν, καὶ προσκύνησιν σοὶ ἀναπέμπωμεν, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Oratio ſuper Vaſe coinquinato.

Illud lavari neceſſe eſt, & in modum Crucis aqua ſancta in illud idem immiſſa hanc orationem recitari.

Dominum precemur.

Domine Deus noſter, qui ſolus ſanctus es, Vas hoc, ſanctificante tuo adventu, ſanctum redde, & ut incoinquinatum ſit in ſervorum tuorum miniſterio, illud expurga; & ut in Eccleſiis tuis ſanctis in ſanctitate preces jugiter offeramus, largire, ut a te uſquequoque cuſtoditi gloriam, & cultum tibi referamus Patri, & Filio, & Sancto Spiritui, nunc, & ſemper, & in ſaecula ſaeculorum.

Sub nomine vero Vaſorum intelligebant utenſilia univerſa, quae ex antiquitatis veſtigiis defoſſa in Eccleſiaſticum uſum converti poterant; nam, ut ait Ulpianus, *vaſorum appellatio generalis eſt*; notaque nimis eſt vetus formula *colligere vaſa, & conclamare vaſa* pro tota ſupellectile: Et re vera in praecipuarum Eccleſiarum theſauris adſervantur Vaſcula, & Calices ethinici operis, in uſum ineffabilis Sacramenti ritu praefato haud dubie conſecrata.

Igitur ubi exſolevit apud Chriſtianos uſus Nymphaei, quo nomine vocabantur Urnae iſtae ante fores Eccleſiae ad lotionem manuum praeparatae, Urna haec noſtra in Baſilicam Sancti Petri apud Eugubinos antiquiſſimam, & ſplendidiſſimam introducta fuit ad Corpus Beati Sperandeii, quod in ea vene-

Digitized by Google

ratur, cuſtodiendum, donec die ſeptima Junii CIϽIϽCCLXX., eductis ex ea Servi Dei ſacris exuviis, & in alteram decentiſſimam arcam conlocatis, Urna haec gentilitatem ſpirans honeſta miſſione ex Altari ſepoſita in veſtibulum Monaſterii tranſlata fuit, de quo exſtant publicae tabulae ex actis Sanctis de Angelis Cancellarii Epiſcopalis. Tuum nunc, ABBAS SPECTATISSIME, monumentum id patrocinium implorat, ut altius e terra, ubi jacet, elevatum ab omni iniuria protegatur inlaeſum, & ad inſignem patriae antiquitatis, & tuae ſollicitudinis memoriam nullo umquam tempore interituram muniatur. Adde, ſi placet, memorem rei hanc inſcriptiunculam:

VETVS . MARMOREVM . SEPVLCRVM
BACCHICIS . ETHNICORVM . MYSTERIIS . REFERTVM
QVOD . OMNI . LABE . SVPERSTITIONVM . EXPVRGATVM
DIV . B. SPERANDEII . CORPVS
IN . HAC . BASILICA . FIDELITER . CVSTODIERIT
M. ANTONIVS . CHIOCCIVS . EVGVBINVS . ABBAS
MONACHIS . ANNVENTIBVS
SPLENDIDIORE . ET . TVTIORE . IN . LOCO
OPTIME . MERITVM . COLLOCARI . MANDAVIT
ANNO . CIϽIϽCCLXXIII

Teſtimonia de hoc Monumento.

P. Domn. Maurus Sartius de Epiſcopis Eugubinis, in Diſſertatione praeliminari de Civitate, & Eccleſia Eugubina Cap. VII. Viri ſanctitate illuſtres, qui in Eccleſia Eugubina floruerunt, pag. CXXI. §. V: „ Jacet nunc B. Sperandei Corpus in Templo D. Petri, „ ſui ſcilicet Eugubini Monſterii ad Aram ex Crucifixi nomine dictam, palam venerationi fidelium proponitur die tertia Maii. Olim in antiquiore aedicula ejus Templi, „ Lancellotto (1) auctore, ſervabatur in elegantiſſimo Sarcophago marmoreo antiqui operis, in quo, ethnica ſuperſtitione Eugubii vigente, virum aliquem primarium, cujus „ effigies in Sarcophagi fronte inſculpta cernitur, ſepultum fuiſſe non dubito. Viſitur „ nunc praeclarum hoc monumentum inane, & vacuum in Monaſterio D. Petri, ubi etiam a Cl. Maffeio (2) obſervatum eſt. Cum in eo conditum eſſet Beati Sperandei Corpus, nil mirum, quod Sperandeum ipſum eximio ſpectandum ſepulcro indigitet Auctor „ Italici carminis, quem non ſemel jam nominavimus, eo verſu

Dal bel ſepolcro Sperandio Beato.

(1) *Lancellot. Hiſtor. Oliv. de Monach. Eugub. pag.* 334: Beatus Sperandeus Monachus Monaſterii Sancti Petri, ubi hac aetate conditus quieſcit in monumento marmoreo, quod priſco artificio inciſum eſt.

(2) *Maffei Oſſer. Letter. Tom. V. pag.* 208.

VA1 1545751